

WOORD VOORAF BIJ VALKHOFNIEUWS 2003-1

Door Maurice Vollebregt

Een grote kans. Dat is de typering die dr. ing. Kees Peterse in de Gelderlander geeft aan de mogelijke herbouw van de Romeinse commandantswoning op het Kops Plateau in Nijmegen. Peterse is een warm voorstander van reconstructies op ware grootte, liefst op de plek waar het betreffende gebouw heeft gestaan. Wij vinden het een nóg grotere kans. Want de archeoloog/architect werd nota bene door de Nijmeegse afdeling van Groen Links benaderd om zijn wetenschappelijke licht te laten schijnen over de reconstructie. Een regelrechte doorbraak!

Want de Nijmeegse afdeling van Groen Links was altijd -voor zover wij weten- een verklaard tegenstander van herbouw van (delen van) de Valkhofburcht. Daarbij werden niet alleen praktische argumenten gebruikt zoals het mogelijk verdwijnen van groen. Ook werden meer principiële argumenten aangevoerd: herbouw zou alleen geoorloofd zijn als de verdwenen werkelijkheid voor vrijwel 100% benaderbaar is. En dat zou eigenlijk alleen maar binnen één generatie mogelijk zijn. Bovendien: het laten herrijzen van een verdwenen bouwwerk zou zelfs als geschiedvervalsing getypeerd kunnen worden: immers een afbraak of verwoesting is in deze zienswijze een historisch feit op zich!

Deze argumenten horen wij rondom het initiatief van de Romeinse commandantswoning niet meer. Groen Links heeft duidelijk op basis van voortschrijdend inzicht een politieke ommekeer gemaakt in het denken over reconstructie. Daar is lef voor nodig, en dat kan het bestuur van de Valkhofvereniging, los van iedere politieke overtuiging, zeer waarderen!

Peterse geeft aan dat de situatie op het Kops Plateau uniek is. De plek is bewaard gebleven zonder bebouwing en daardoor zijn er mogelijkheden om de commandantswoning (praetorium) zorgvuldig te reconstrueren. Het gaat bovendien om een gebouw dat model staat voor de het ontstaan van Romeins Nijmegen. Het gebouw kan als markant informatiepunt over het Romeinse verleden of cultuurhistorie in het algemeen worden opgenomen in een nieuw uit te stippelen archeologische route door de stad.

Ook de Valkhofheuvel zou onderdeel van een dergelijke route kunnen zijn! Conform het besluit van onze laatste ledenvergadering wordt in de volgende uitgave het Valkhof-contourenplan, zoals gepresenteerd aan het College van B&W, integraal opgenomen. Wij schatten onze kansen realistisch in.

Hoewel deze uitgave relatief laat verschijnt, is dat niet voor niets geweest. Wij kunnen u nu eindelijk meer vertellen over de lustrumactiviteiten in het kader van "25 jaar Valkhofvereniging". Lees gauw verder op bladzijde 4!

25 JAAR VALKHOFVERENIGING

Door drs. E.F.M. Boshouwers, voorzitter

Op 20 november van dit jaar zal het vijftienvig jaar geleden zijn dat de Valkhofvereniging werd opgericht. Uiteraard zijn daar nog de nodige maanden van activiteit aan vooraf gegaan, omdat zo'n oprichtingsdatum vaak het sluitstuk is van veel voorbereidend werk.

Namen uit dat eerste begin zijn: Hein van Brienen (Valkhofridder), Hubert Estourgie, Jack Nooy (Valkhofridder en erevoorzitter) Theo Verweij, Maarten Dongelmans, Gerard Hermans en vele anderen. Deze mensen stonden schouder aan schouder om de St. Nicolaaskapel te fatsoeneren en open te stellen voor het publiek en belangstelling te wekken voor de jonge vereniging via het Valkhofnieuws.

De kapel moet er na de overdracht door de Gemeente aan de Valkhofvereniging beroerd bij hebben gestaan. Nadat gereedschappen en materialen van de plantsoendienst waren verwijderd, bleef er een karwei voor de verenigingsleden over. Schoonmaak en nog eens schoonmaak, overigens met de nodige voorzichtigheid, was de leus. Daarna was het zaak de nodige voorzieningen aan te brengen zoals verlichting, zitmeubelen, een kast voor hulpmiddelen, nummers van het Valkhofnieuws en andere informatiebronnen. Leden met een duidelijke technische achtergrond, zoals Joh. Peters en H. Moed, droegen daaraan hun steentje bij.

Voor het Valkhofnieuws traden en treden diverse mensen op, die tot op heden nog niet genoemd zijn: Maurice

Vollebregt, Paul Hoos, Antoon Jansen als fotograaf, J. de Klerk en P. de Leeuw. Jan Lauret verzorgt de verzending.

Het initiatief van een kerngroep kreeg een extra duw in de goede richting door de Valkhof tentoonstelling in de Commanderie van St. Jan in 1980. De daarbij verschenen catalogus van de hand van o.a. Gerard Lemmens, gaf een nieuwe impuls aan de belangstelling voor het Valkhof in de meest brede zin van het woord. Vele Nijmegenaren, maar ook mensen van (ver) buiten de regio meldden zich aan als verenigingslid.

In het jaar 1983 verschenen in het park –op initiatief van de vereniging– een aantal informatiepanelen met daarop aanzichten van het burchtcomplex in diverse onderdelen van de hand van Johan Hendriks en teksten van Maarten Dongelmans. De panelen werden technisch uitgevoerd door constructiebedrijf Van Bernebeek te Groesbeek. Waren dit er aanvankelijk drie, al snel werd gekozen voor twee exemplaren extra, waarvan één bij de romp van de St. Gertrudiskapel in het Hunerpark. Een zesde en waarschijnlijk laatste exemplaar zal binnenkort geplaatst worden halverwege de Veerpoorttrappen-Lindenberg, bij de

opgang via de Valkhoftrappen richting de St. Nicolaaskapel.

De openstelling van de kapel werd geregeld door Hein van Brienen. Vele leden hebben hem daarin bijgestaan. Namen als Hans van Meteren, Nol van den Boogaart, Mevr. Hendriks-Walraven, Nol Verhaaff, Pius Kruse, Lex Hubers (Valkhofridder) Maarten van Schaik en nog vele anderen, bereikten ons via de archiefstukken.

Een duidelijke ondersteuning van het burchtverhaal werd verkregen via de maquette van de heer H. Lamers, die nog steeds in de kapel aanwezig is.

Nadat eerst een nooddeur in de kapel was aangebracht door de leden zelf, werd later door de Gemeente een definitieve oplossing geboden door een compleet houten frame (in het toegangsportaal) met een gedeelde loopdeur. De meest felle westenwind kon daarmee geweerd worden. Overigens werd het in de kapel nog lang niet behaaglijk. Bij gebrek aan spouwmuren was de kapel erg vochtig en zelfs op zomerse dagen was een langdurig verblijf niet aan te raden.

Diverse voorstellen passeerden de revue, zowel voor lichtvoorziening als voor vochtwering. Sfeerverlichting werd op de galerij aangebracht en in de omloop beneden kwamen spots en stopcontacten ten behoeve van de informatiepanelen die meestal tegen de buitenmuren van de galerij werden aangebracht. In het centrum van de kapel werden door de Gemeente een drietal transparante bollen op verschillende niveaus aangebracht. Voor vochtwering werd na eindeloos zoeken

naar de meest geschikte vorm pas in de winter van 1996/1997 een afdoende oplossing gevonden: klimaatregeling in de vorm van aangepaste vloerverwarming.

In het voorjaar van 1996 werden ook de kunststof kuipstoelen vervangen door houten klapstoelen, zodat het geheel wat warmer aandoet. Ook de verlichting werd vernieuwd door middel van een nieuw type spot en de elektrische voorziening werd uitgebreid met zestien stopcontacten. Het gebruik van gevaarlijke haspels werd daarmee beëindigd. Nieuwe, overzichtelijke informatiepanelen werden tegen de achterzijde van de zuilen aangebracht, zodat de bezoeker altijd naar het centrum van de kapel is gericht.

De "resten" van een altaarramp tussen de twee zuilen aan de oostzijde, werden bij de aanleg van een klimaatregeling enigszins beschadigd, en bleken bij nader inzien toch niet die historische waarde te bezitten die eraan werd toegedicht. Een nieuw altaar werd aangebracht, met gebruikmaking van de stenen van de oude situatie. Het geheel werd afgedekt met een hardstenen altaarsteen.

De drie transparante bollen in het centrum van de kapel werden in 1997 vervangen door een smeedijzeren luchter (afkomstig uit de modezaak van de familie Diekman in de Molensstraat, waar nu de serviesgoedzaak "Het Schouwke" van de familie Rietveld is gevestigd). Deze werd bij toeval ontdekt in de aannemerij van Oosting bij de St. Annamolen. Na diepgaand intern overleg en goedkeu-

ring door de monumentencommissie werd de kroonluchter – na verwijdering van overtollige festoenen-opgehangen in de kapel. Na enige tijd werd de kroonluchter voorzien van een elektrische hijsinstallatie.

Ondertussen was in het bestuur besloten om bij grotere uitgaven de hulp van sponsoren in te roepen. In de kapel is dan ook een bord met de namen van begunstigers aangebracht, zodat de betrokkenheid van zakelijk Nijmegen wordt aangetoond. Een paar voorbeelden volstaan ter illustratie. NV Philips schonk een nieuwe geluidsinstallatie en Royal Haskoning staat ons bij met drukwerk, kopieerwerk en grotere afbeeldingen. Talis Woondiensten sponsort voor een deel ons archief aan de Aubadestraat. Constructiebedrijf Wim Thoonen uit Nijmegen hing de kroonluchter op en vervaardigde het zesde informatiepaneel op de overgang van Veerpoorttrappen naar Valkhoftrappen. Uiteraard zijn de giften van passanten in het offerblok evenzeer welkom en een essentieel onderdeel van het financiële plaatje van onze vereniging.

Sinds 1996 wordt de kapel weer vaker gebruikt voor kleine tentoonstellingen, muziekuvoeringen op kleine schaal en huwelijksvoltrekkingen. Aanvankelijk werd de kapel alleen voor kerkelijke huwelijksvoltrekkingen –in aansluiting op de reeds lang gehouden Grieks-orthodoxe diensten- gebruikt, later en in toenemende mate ook voor burgerlijke huwelijksvoltrekkingen. Overigens wil de vereniging hierin geen zakelijk belang ontwikkelen, omdat rondleidingen of andersoortig bezoek door individuele

belangstellenden zou moeten worden beperkt.

In 1996 werd bij amendement in de raadsvergadering van 12 juni ook het beheer van de Barbarossa-ruïne aan de Valkhofvereniging overgedragen. Stilzwijgend werd daarbij ook een soort toezicht op het park verondersteld. Dit laatste krijgt dan ook haar beslag door melding aan de Gemeente van vandalisme, onjuist gebruik van het park en ander schadelijk gedrag voor monumenten en park. De melding van stormschade van enkele jaren geleden aan de kastanjeboom bij de entree van het park heeft erger voorkómen.

In 1988 en in 1996 zijn er concrete plannen geweest tot herbouw van de burcht. In 1996 gaf de gemeenteraad groen licht om tot herbouw te komen. Buiten bezwaar van de gemeentelijke begroting en niet ten laste van de burger werd een belegger gevonden, die bereid was om het geheel te financieren. Aan het plan werd zelfs de eerste stadsraadpleging gewijd, zodat een steekproef uit de Nijmeegse bevolking haar mening kon uiten. Ondanks tententieuze voorlichting vanuit de tegenstanders, daarbij ondersteund door een foutief beeld van de burcht vanaf het Kelfkensbos, was de uitslag toch nog: 10% neutraal, 47% en 43% vóór herbouw.

Toen de architecten en de ontwikkelaar een duidelijk afwijkende invulling maakten van de door de Valkhofvereniging geformuleerde opdracht, werd het plan afgeblazen onder het motto “beter niets dan iets verkeerd”. Vanaf die tijd wordt niet meer de nadruk ge-

legd op herbouw, maar op de aanleg van een contourenplan met eventueel inbegrip van herbouw der zogenaamde vicariswoning.

De bemensing van de kapel wordt heden ten dage gerealiseerd met behulp van leden van het bestuur der Valkhofvereniging: Maurice Vollebregt (adj. conservator) Fer Boshouwers (conservator) Harry Linssen, Jeroen de Groot en Frans Geertsen. Een belangrijke bijdrage wordt daarin ook geleverd door het bestuur en leden van Het Gilde Nijmegen, zoals Frans van Berkel, Jan Rutten, Han Smits en Jan Hendriksen. Tot aan zijn overlijden heeft ook Henk Bosch van Het Gilde duidelijk bijgedragen aan de bekendheid van de St. Nicolaaskapel.

Assistentie bij het voltrekken van de huwelijken – zowel burgerlijk als kerkelijk – wordt verleend door Fons Hopman (en echtgenote Els). De centrale agenda wordt daartoe bijgehouden door de conservator Fer Boshouwers. De laatste treedt ook op als gastheer bij rondleidingen door schoolgroepen, boekaanbiedingen en andere bijzondere activiteiten, zoals de 4 mei herdenkingen met onze grensbewoners uit Kleef, onder de paraplu van “Buren zonder Grenzen”. Daarbij treedt bijna traditioneel het Valkhofstrijkkwartet op o.l.v. Prof. Fons Plasschaert.

Het overleg met de Gemeente over monumenten en park, maar ook met zusterinstellingen als Museum Het Valkhof en Museum De Stratemakerstoren over gemeenschappelijke publiciteit, en met andere torenbeheerders in de stad, wordt door de

voorzitter gecoördineerd. Het overleg met vertegenwoordigers van de Gemeente verloopt in het algemeen goed via daartoe aangestelde ambtenaren. De Gemeente en de Valkhofvereniging staan beiden machteloos waar het vandalisme aan park en monumenten betreft. In die zin nemen beiden geen uitzonderingspositie in. Overigens waar het de taak van Gemeente als eigenaar van de kapel en ruïne betreft, kwijt zij zich zeker van haar taak.

Activiteiten van culturele aard, die in de loop der tijd in de kapel werden georganiseerd waren zonder volledige willen zijn: het Valkhofstrijkkwartet, het koor Karolus Magnus, het Middel-euws koor Amidart, een St. Nicolaastentoonstelling, de tentoonstelling “Inkeer”, de tentoonstelling “Mariken van Nimwegen” maar ook het optreden van een echte troubadour. De eerste Nijmeegse (en daarmee de eerste landelijke) gemeenschappelijke herdenking van de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog met Nederlanders en Duitsers vond plaats op 24 september 1994 op het Valkhof onder grote belangstelling van de dagbladders, radio en TV. De namen van Pastoor Leinung en Burgemeester Thelosen van Kleef enerzijds en Burgemeester d’Hondt van Nijmegen anderzijds. Het initiatief hiervoor lag bij de Valkhofvereniging te Nijmegen en de Parochie van de Onbevleete Ontvangenis te Kleef.

De variatie aan activiteiten zal in de toekomst slechts mogelijk blijven door toenemende samenwerking met gelijkgestemde instellingen in dezelfde hoek van het stadscentrum gelegen,

maar is ook dan nog slechts te realiseren door de volledige inzet van de leden en het bestuur van de vereniging zelf. Voor iedereen die in het verleden, of ook nu nog, zijn of haar bijdrage levert, past een welgemeend woord van dank. Bij het noemen van namen is geen volledigheid nagestreefd, maar toch wij vragen begrip voor omissies in deze.

De niet-aflatende betrokkenheid van de leden van de Valkhofvereniging

geeft aanleiding tot dankbaarheid. Een historisch feestprogramma rond het 25-jarig bestaan zal zijn hoogtepunt krijgen op 31 augustus van dit jaar op het Valkhof zelf, en voorts in een lustrum-excursie en een (feestelijke) ledenvergadering rond de oprichtingsdatum van 20 november.

Via het Valkhofnieuws en speciale convocaties wordt u de komende tijd van één en ander op de hoogte gehouden.

DIEREN OP EN OM DE VALKHOFBURCHT TE NIJMEGEN

Door Paul M.J.Hoos - redacteur Valkhofnieuws

De krant: óók voor leuk en leerzaam nieuws.. Zo publiceerde De Gelderlander op 4 juli 2002 een artikel door Geert Geenen over Karel de Grote (serie 'Onderweg'). In dit artikel wordt melding gemaakt van "de witte olifant Aboe Loebaha, die mogelijk enige tijd op de palts te Numaga (de latere Valkhofburcht) gelogeed zou hebben.." Hiermee was de interesse van uw redacteur voldoende gewekt voor een leesronde, op zoek naar mogelijk méér (en andere) dieren op en om de Valkhofburcht en in het Nijmeegse..

Olifant..

De witte olifant Aboe Loebaha (ook wel Aboel Abbas) was een geschenk van gezanten van Haroen al Raschid, kalief van Bagdad, bij gelegenheid van Karels' kroning tot keizer in 800.

Dit dier baarde groot opzien bij de Franken. Karel zou deze olifant regelmatig op zijn reizen meegenomen hebben (misschien in navolging van Hannibal ?) Het dier ging ook mee op veldtocht, o.m. tegen de Denen, waarbij het sneuvelde in 809 ('n andere bron spreekt over 810) - zo'n tien jaar oud.¹

Vogels..

In Karels' wapenschild. In een gedeeld wapenschild zien we links 'n halve rijksadelaar en rechts de Franse lilies, bekroond door een gotische beugelkroon, waarop een compleet-afgebeelde adelaar. Aldus afgebeeld in de wapenkroniek van Herold Beyer, omstreeks 1410 in de Bibliothèque Royale, Brussel.²

Paarden..

Volgens E(g)inhard, Karels biograaf, hield Karel de Grote van paardrijden,

jagen en zwemmen. Karel en paarden: een opvallende combinatie. Al op een miniatuur van Jean le Tavernier (1460) voorstellende de ontmoeting tussen Karel de Grote en zijn moeder Berthrada, zijn ze beiden als ruiters afgebeeld. Karels' paard is omhangen met een schabrak.³

Illustraties omtrent de jeugd van Karel de Grote tonen ook veel paarden, zoals in het handschrift '*Enfances Charlemagne*' uit de 14de eeuw.

'*Karels' leger dat over de Alpen trekt*': ook dit schilderij van Eugène Roger (Musée de Versailles) toont talloze ruiters en paarden. Karels' ontmoeting met een Moorse koning toont hem als glorieuze ruitersfiguur. Miniaturen uit de wereldkroniek van Rudolf van Ems (XIIIde eeuw, Stiftsbibl. Sankt Gallen) illustreren Karels' strijd tegen de Sarracenen met het zwaard - en uiteraard - met paarden en ruiters.⁴

De ruiters van het Frankische leger paste technische verbeteringen toe aan het paardentuig (onder meer zadelknoppen, zadelboom), waardoor zij zich beter 'staande' kon houden in de stijgbeugels.

Bekend is tenslotte het Ruitersstand-

beeld(je) van Karel de Grote (Louvre), 24 cm hoog, dat zeer waarschijnlijk Karels' beeltenis weergeeft.⁵

Leeuwen..

Copiïsten van miniaturen beeldden al rond 800 de leeuw af als symbool van de heilige Marcus, zoals in de Codex Millenarius.⁶ Leergierig als Karel was, heeft hij minstens afbeeldingen van leeuwen gezien..

Dieren op de Valkhofburcht..

De naam Valkhof (Valckhoff, Valckhof, ook wel Valkenhof) verwijst op zich al naar het (houden van) vogels. De valkerij was een oud recht van edellieden en machthebbers. Waarschijnlijk werd er gejaagd met afgerichte slechtvalken en haviken. De naam 'Valkhof' komt volgens Weve eerst in de loop van de Vijftiende Eeuw in zwang.⁷ Dikwijls wordt de meer-officiële naam 's Furstendom's Burcht' gebruikt ; de Nijmegenaren gebruikten graag de naam (of aanduiding) 'Het Hof'.

Over valkenjacht en valkeniers nog het volgende. Een niet onbelangrijk attribuut van de valkenier was de lederen handschoen. Zo'n lederen handschoen, gevuld met peper, heeft nog een rolletje gespeeld in de Nijmeegse geschiedenis :

Valkeniershandschoen-gevuld-met-peper..⁸

Hiermee werd een oud privilege, namelijk tolvrijheid van de stad Nijmegen door het stadsbestuur van Luik jaarlijks bezegeld. Een bode werd met de genoemde handschoen naar Luik gestuurd : een aantal ver-

meldingen hiervan vinden we terug in de Nijmeegse stadsrekenboeken. Wij nemen ze hier op, ook al om de merkwaardige spelling: "*een paar hanschen enen vallic mede te draghen*" - Stedelijk Rekenboek; "*een paar haycx hanssen* (havikshandschoen)" – 1422; "*haevixhanzen*" - Stedelijk Rekenboek 1519; "*een pair witte havvyck handschoen*" – 1557; "*een par witte hyrtsche havicx hantschoen*" - 1560 (van wit hertenleer); "*buffelsche leer totter havicx hantschoen*" - 1592 "*havicks-handschoen*" - 1633. In 1799 maakte de Nijmeegse bode zijn laatste reis naar Luik: de Franse Revolutie maakte een einde aan dit oude Nijmeegse privilege.

Hinden en een kameel..

"Ook andere dieren werden in die menagerie op het Valkhof gezien, onder andere hinden en een kameel (in 1405) die op feesten omhangen werd met een 'bemaelt' kleed en "een groen hoofddeksel (!)"⁹

Overigens : In 2002, op 23 september maakt De Gelderlander melding van "*een kameel in de Stevenskerk*" - ter opluistering van een kinderkerkdienst. Ook nu is de kameel omhangen met een kleed, dat versierd is met bloemen en knuffels. De kameel symboliseert volgens dominee Henk Gols "*het goede*" en hij voegt er aan toe : "*...alles heeft lijnen met het verleden..*"

Leeuwen op de Valkhofburcht

Echte Gelderse stadswapendieren waren de leeuwen. Telt u voor de aardigheid eens het aantal leeuwen(-afbeeldingen)op de Grote Markt te Nijmegen! Van Schevichaven meldt,

dat deze dieren op het Valkhof in ijze-ijzeren hokken gehouden werden - aan de Lindenbergzijde van het Valkhof. Voor het eerst worden leeuwen vermeld in hertogelijke rekeningen van 1388. Een kostenpost vormde uiteraard hun voedsel: talloze schapen..” Weve vermeldt de aanwezigheid van een 'leeuwenhuys' (1388-'89) (ook wel 'leeuwentorne' genoemd) op het Valkhof. Hij verklaart hun aanwezigheid door te wijzen op de leeuw als wapendier van de Gelderse vorsten "en daarom werd een exemplaar van deze diersoort in het vorstelijk kasteel onderhouden".¹⁰

Twijfel omtrent het houden van leeuwen op de Valkhofburcht wordt geuit door G. van Hasselt in zijn *"Bydragen voor den Burg van Nymegen"* (1805) ; hij vermeldt wèl *"de leeuwen van Hertoch Karel, welken hun meester overleefden."*¹¹ Opmerkelijk is overigens zijn klaagzang *"Aan de Schaapen, waarmede die Leeuwen gevoed werden.."*

Een Auer-Ox op de Valkhofburcht..(?)

De titel en ondertitel van een werkje van genoemde G. van Hasselt is op zich al informatief: *"G. van Hasselt's Bydragen voor den Burg van Nymegen, tevens onder d'oude dieren daar van, die Auer-ox gegischt, wiens kop by den Doorbraak des Bandyks te Weurd in dit jaar aldaar te voorschijn kwam."* 1805, p. 30-31: 1468 (?) *Te Arnhem, by J.H.Moeleman Junior*: *"Men vindt [...] den vervaarlijk grooten Kop van een Auer ox enz. of vreemd Dier."* Van Hasselt meent, dat - gezien de toenmalige denkbeelden van

'verontryniging' - de auer-os (oer-os) niet op het Valkhofterrein is begraven, maar wellicht op een afgelegen die- renbegraafplaats in Weurt.

Wolven op de Valkhofburcht..

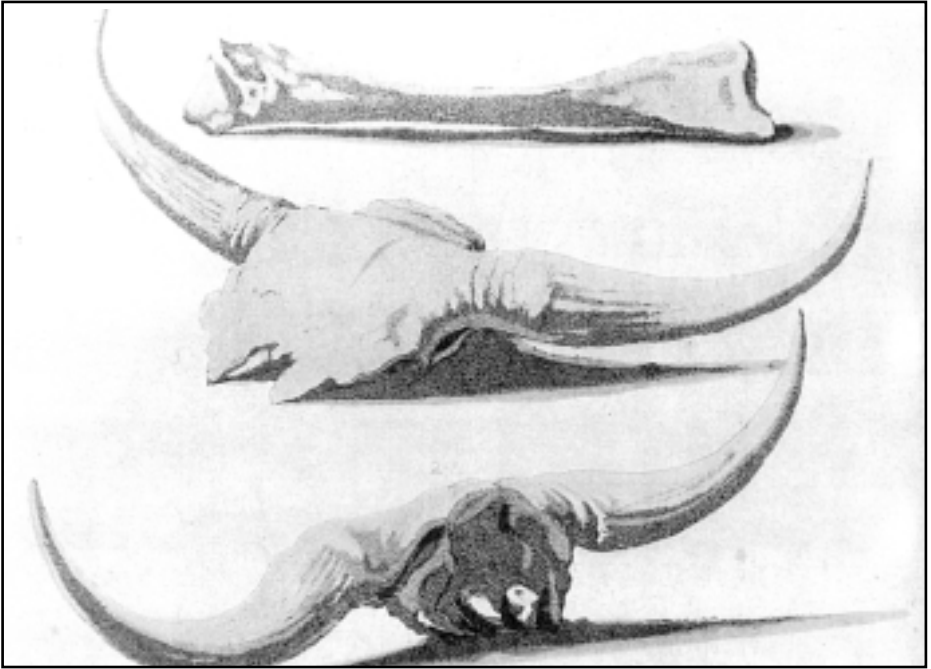
*"Na 't Valkenhof, zijnde vanouts geweest een seer aansienlijk slot of casteel. Maar nu (in 1721) zeer defect en vervallen [...] zagen (wij) verschijde dode opgehange wolven, welke daar des winters (wanneer het sneeuwt) zo na aan de stad komen om hun kost te zoeken en alhier geschoten worden."*¹²

Het opknopen van een gedode wolf was een merkwaardig gebruik. Dode wolven werden aan een ijzeren halsband-met-ketting opgehangen aan (stads)poorten, zoals aan de vroegere Nijmeegse Wiemelpoort.

Voorts: *"[...] op het burchtplein, tegenover de ringmuur (kwam) een leeuwenkooi van sterke eikenhouten balken getimmerd. Vermoedelijk geschiedde dit op het eerste binnenplein, waar in de 18e eeuw wolven zouden worden gehouden."*¹³

Het gebeuren rondom 'overlast van wolven' in het Nijmeegse is goed gedocumenteerd: het heeft de inwoners indertijd behoorlijk wat hoofdbreken en moeite gekost. Iedere bewoner van het Schependom kon worden verplicht, mee te helpen bij drijfjachten op wolven. *"Niemand der jagers behalve de adellijken en tot de jacht berechtigden, mocht hazewinden of andere jachthonden medebrengen."*¹⁴

De wolf was vogelvrij verklaard, maar op eigen houtje op lucratieve wolvenjacht gaan was er niet bij: inbreuk op de jachtwetten werd gestraft. Wel werden er premies uitgelooft voor

*Abbeelding: "Herssenpan van een zeer grote os, met de beenderen der hoorns"
Hendrik Hoogers, 1809 (pentekening omgezet in steendruk). Vondsten zeer waar-
schijnlijk afkomstig uit omgewoelde bodem na dijkdoorbraak te Loenen aan de Waal.*

(met wolfsnetten) gevangen wolven. Gedode wolven brachten ook flink wat geld op, terwijl de vindsters van een nest met jonge wolfjes ook op gelijke beloning konden rekenen.

Op "12 Augustus 1800" vond in Gelderland de laatste grote wolvenjacht plaats. Een naam als 'de Wolfskuil' in Nijmegen herinnert nog aan de wolvenoverlast in Nijmegen en omgeving.

Paarden op de Valkhofburcht..

*"Verschillende kelderruimten van het kasteel (werden) tot stal ingericht in de XVIde eeuw."*¹⁵

Er wordt een 'Coetshuis' vermeld bij de verkoopcondities van de burcht (het zesde Perceel)¹⁶

De paardenstallen komen met regelmaat terug in de Nijmeegse rekenposten. Wellicht werden de rijen trekpaarden in verschillende stallen op het burchtterrein gestald.¹⁷

De trekpaarden verrichtten hun werk voor de koetsen, die gestald werden in twee koetshuizen, een ten w. en een ten o. op het burchtterrein: op het Werkmeestersplan aangeduid met de nummers 13 en 22.¹⁸

Bekend is de afbeelding, gedateerd Nijmegen 1787, van prins Willem Frederik en zijn broer, prins Willem George Frederik: *"Mogelijk is dit een afbeelding van een manege, die tot den Burcht behoorde."*¹⁹

Het Werkmeestersrapport van 1726 vermeldt onder nummer 10: *"De vloere in de peerdestalle te vsien (van) planke voor de peerdevoete, de kribbe en ruyve te repareren en twe nieuwe deure voor perde stalle."*²⁰

Overigens werd er bij de opgravingen

op het Valkhof in 1910 nog een gedeelte van een hoefijzer gevonden.

Begrazing van de Valkhofheuvel..

De Valkhofheuvel (met grasrijke plaatsen onder tegen de muren en torens) werd - blijkens een toelichting bij de burchtverkopings-overwegingen uit 1795 - begraasd: *"..de menigte van beesten, welke de Fransche Commissarissen aldaar hebben doen drijven"* hadden het talud compleet afgetrapt: *"..geheel was afgetreden"*²¹ Niet alleen grasrijk, maar ook vruchtbaar was de grond rondom de Valkhofheuvel. Weve meldt, dat een torenplateau op een tekening van Waterloo *".. een gewillige voedingsbodem vormt voor allerlei flink prijzende (geld-opbrengende?) gewassen."*²²

De Berenkuil bij het Valkhof..

*"..Ook bepleit de heer Van Woerkom wegneming van het hekwerk aan den zoogenaamden Berenkuil bij het Valkhof, waar de begroeiing reeds een voldoende wering vormt."*²³

Dansende beren waren vrij normaal in het middeleeuwse stadsbeeld. Ze werden begeleid door zgn. 'bereleiders', vaak muzikanten.²⁴

Het is onduidelijk, waar "de Berenkuil bij het Valkhof" gesitueerd moet worden. Ik ken wel een echte stadsberenkuil, namelijk in een Maastrichts stadspark, maar een Nijmeegse Berenkuil?

De vermelding 'hekwerk' doet vermoeden, dat er een behoorlijk hoogteverschil was tussen Valkhof en Berenkuil, waar intussen een behoorlijke begroeiing was ontstaan: wellicht

aan de rand van het Valkhof, aan de achterkant van de Barbarossa-ruïne, richting Voerweg? Mijn veronderstelling is deze: op deze locatie liep de beruchte Rozemarijnsteeg 'dood' tegen de Valkhof-ommuring. Van bovenaf (vanaf de Valkhofheuvelrand) zou je de indruk van een 'kuil' kunnen krijgen - waarbij de kuilwanden a.h.w. de bebouwing ter weerszijden van de steeg vormen. Het spotliedje "*Bij Hanne in de Kuul..*" (in Nijmeegs dialect) verwijst in ieder geval naar een kuil - maar of dat ook de sleutel vormt tot de situering van de Berenkuil, zal nader worden gezien.²⁵

Het amusante boekje "*Huus toe, lillekerd*" bevat nog een Nijmeegs liedje, dat wellicht voor de veronderstelde locatie van de Berenkuil spreekt: "*Erme weesvader.*"²⁶ We schrijven 1895. Een weesvader uit Scheveningen brengt twee belhamels uit het Weeshuis aan bij de Kolonieren in de Waalkazerne aan het Valkhofplein. Hij 'vangt' namens het Weeshuis het handgeld en gaat uitgebreid aan de zwier. Daarbij belandt hij in de beruchte Rozemarijnsteeg (Voorweg / Valkhofommuring) bij ene Mien Schellekens, een plaatselijk bekende publieke vrouw. Bij het afscheid ontstaat er ruzie, waarbij de weesvader de dood vindt. Doodsoorzaak uiteindelijk onbekend. Er wordt al gauw een spotliedje over dit voorval gemaakt, met als (voor ons doel veelzeggend) refrein: "*O, erme weesvader, gevoel jij nou nog niks? Ben je bij Mien Schellekens in de Kuul gewist?..*"

Ook nu wordt de Rozemarijnsteeg weer gekoppeld aan de "Kuul": de Berenkuil? NB - elke mededeling die

helpt om de locatie van de Berenkuil bij het Valkhof te Nijmegen te preciseren, is welkom bij de redactie van Valkhofnieuws!

Kippen, duiven en kleinvee..

Weve maakt gewag van een '*hoenderhof*', waar kippen en klein vee gehouden werden.²⁷

Overigens: in het Nijmeegse riskeerden eigenaren van loslopende kippen die de grond loskrabden, een boete van 4 gulden: in 1691!²⁸

*"In het Schependom was het houden van uitvliegende duiven beperkt tot die personen, die minstens 6 morgen land bezaten."*²⁹

Om een duifhuis(duiventil) te mogen hebben, was het bezit van minstens 10 morgen land verplicht (raadsbesluit Nijmegen 26 maart 1650): denk hierbij aan de (scheve) duiventoren bij de restanten van het voormalige kasteel Ooy in de Ooypolder. De stad Nijmegen schafte in 1602 een raaf aan, die gekooid tegen de muur van de Vischmarkt te bezichtigen was.

Eerder, in 1592 werd een zogenaamde '*aarnskouw*' (arendskooi) gemaakt; de arend is zo'n vijf jaar gehouden.

In het middeleeuwse Nijmegen waren meerdere ooievaarsnesten bekend. Nachtegaalnesten (ook binnen dese stad) mochten niet uitgehaald worden (1758).

Varkens, zwijnen en herten..

Vermeld door de Rekenkamer in 1716: "*..de tufsteen, die een af te breken zwijnestal beloofde op te leveren..*"³⁰ De naam "*Hertenberg*"

wordt genoemd in de verkoopcondities van de Valkhofburcht: het zesde Perceel.³¹

Het houden van wilde (lees: vreemde) dieren door hertogen en andere magistraten die zich zulks konden veroorloven, had indertijd zeker een statusverhogend effect.. Ter illustratie: Van Hasselt vermeldt een *"zwyn met ongekloofde voeten, hetwelk Hertoch Karel in 1516 ontviel"* en dat op het *"Kerkhof van doode Paarden en Hoornvee voor Arnhem"* begraven werd..

In de 14de eeuw waren er veel loslopende varkens in het stadje Nijmegen. Middeleeuwse huizen hadden vaak een varkenskot aan de voorzijde. Merkwaardig, dat er in (let wel!) het jaar 1902 nog zo'n 3.400 varkens in Nijmegen geteld zijn!

Over honden..

Er zijn geen expliciete mededelingen gevonden over de aanwezigheid van honden op de Valkhofburcht. Toch zijn er wel enkele aantekeningen. In het middeleeuwse Nijmegen kwamen blijkbaar ook veel loslopende honden

voor. Nijmegen kende het vrije beroep van *'hondenslager'* of beter: hondennepper. Deze stadsbeambte werd naar behoefte aangesteld. Als de pest heerste, werden de stadse honden zowat uitgeroeid. Op bulldoggen en bloedhonden had het stadsbestuur het ook niet begrepen. Trekhonden moesten steeds genuilkorfd zijn.

Honden als stadswaakhond werden wèl gewaardeerd: tegen het eind van de 16de eeuw werden waakhonden (tegen onverhoedse Spaanse aanvallen) vóór de Nijmeegse veldpoorten aan de ketting gelegd. Er staan rekeningen in de Stadsrekenboeken over hun voer, halsbanden en dergelijke.

Over mollen op het Hof..

Van Schevichaven vermeldt niet zonder humor de aanwezigheid van *"mollen op het Hof."* Hij verwerpt de mogelijkheid, dat *"de mollen gewoon op hun vier poten vanuit de Ooy" zijn komen aanlopen, of vanaf de Hoenderberg.."*³²

Misschien kwamen ze van de onbebouwde noordelijke Valkhofhelling?

Bronvermeldingen en noten 'Dieren op en om het Valkhof':

- 1 Karel de Grote - serie De Groten van alle tijden - E.Orlandi / G.Buzzi; vertaling Ef Leonard. Amsterdam, 1971 - p. 45
- 2 *ibid.* p.41
- 3 *ibid.* p.74
- 4 *ibid.* p.27
- 5 *ibid.* p.74 - men denke ook aan het grote ruitersstandbeeld door Albert Termote in het plantsoen van het Keizer Karelplein te Nijmegen
- 6 *ibid.* p.68
- 7 J.J.Weve: De Valkhofburcht te Nijmegen - alsnog-uitgave uit 1925 – drs. J.M.T.Nooy, Nijmegen 1993, p.37
- 8 Van Schevichaven: Penschetsen II, p.63 - 71
- 9 Van Schevichaven: Penschetsen III, p.110
- 10 J.J.Weve: De Valkhofburcht te Nijmegen etc. p. 172
- 11 in: Het Valkhof.Historisch Nijmegen in pen en penseel - J.Nooy - Nijmegen, z.j. p.19
- 12 *ibid.* p.37
- 13 J.J.Weve: De Valkhofburcht te Nijmegen etc., p.34
- 14 H.D.J van Schevichaven in Penschetsen I - p.200 uit p. 196 - 202
- 15 J.J.Weve: De Valkhofburcht te Nijmegen etc., p.41
- 16 *ibid.* p.61
- 17 *ibid.* p. 225
- 18 *ibid.* p.226 NB het Werkmeestersplan is bij Weve te vinden op p.64.
- 19 Van Schevichaven: Penschetsen II, p.55
- 20 J.J.Weve De Valkhofburcht te Nijmegen etc., p.87
- 21 *ibid.* p.156 (Kwartierreces van 6 augustus 1795)
- 22 *ibid.* p.170
- 23 Map Verslagen etc. van de Beoordelingsraad Nijmegen, los blad nr 3 ; ongedateerd, waarschijnlijk 1943-'44
- 24 A.F.Manning / G.Th.Lemmens: Op zoek naar het alledaagse vaderland Amsterdam 1975, p. 45 en 48
- 25 Van Hoften, Janssen en Janssen : Huus toe, lillekerd. Nijmegen, 1980, p.155-158
- 26 *ibid.* p.99
- 27 J.J.Weve: De Valkhofburcht te Nijmegen etc. p.227
- 28 Van Schevichaven :Penschetsen III, p.107 e.v.
- 29 *ibid.* p.107
- 30 J.J.Weve De Valkhofburcht te Nijmegen etc. p.45
- 31 *ibid.* p.61
- 32 Van Schevichaven in Penschetsen III, p.114.

MECHTELD VAN GELDER:

GELIJK ZIJ IN GELDERLAND DE OORLOGHSTOORTZEN DEMPTE - SO ONTSTACK ZIJ DIE WEEDEROM ELDERS

Gelder tijdens en na Reinald II

Int jaer ons Heren MCCCLXXXIII op Sunte Matheusdag s tarff Mechteld, grevynne van Loen, van Cleve, van Barloes, des yrsten hertoch Reinalts dochter. Zij overleed in het Kleefse Huissen en zij werd bijgezet in het klooster Mariëndaal in Arnhem. Haar geliefde stad die haar *genedige vrouwe* trouw was gebleven. Mechteld overleefde drie echtgenoten, haar beide halfbroers en twee zussen. Haar krachtige vader had Gelder welvaart gebracht. Na zijn vroegtijdige dood werd zij meegezogen in het wespennest van dynastieke en politieke intriges en in de verwoestende burgeroorlog van Reinald en Eduard. Na hun tragische dood in 1371 eiste zij de Gelderse hertogshoed. Weer vlamde de burgeroorlog op tot zij in 1379, door velen in de steek gelaten, de strijd moest opgeven.

Jeugdjaren

Het kleutertje Mechteld was pas vier jaar toen zij haar moeder, Sophie van Berthout verloor. Of de kleine zesjarige Mechteld op het Valkhof rondartelde toen haar vader, Reinald II, met veel pracht en praal op 20 oktober 1331 in Nijmegen voor de tweede keer in het huwelijk trad, nu met de Engelse prinses Eleonora, weten wij niet. Het elfjarig meisje werd door haar ambitieuze vader op 1 november 1336 uitgehuwelijkt aan de Brabantse graaf Godfried van Loon en Chiney. In 1342 werd zij al weduwe. Misschien was de veertienjarige teener met haar stiefmoeder in Frankfurt getuige van de plechtige verheffing van haar vader tot rijksvorst en hertog van Gelder door keizer Lodewijk IV de Beier op 19 maart 1339. Hoe de verhouding van de vier

meisjes uit het eerste huwelijk met hun stiefmoeder was weten wij niet. Sommige historici mogen Eleonora graag afschilderen als de weerloze en bedrogen echtgenote die in haar wanhoop met haar twee peutertjes een vergadering van de rijksgroten op het Valkhof binnendrong om de heren ervan te overtuigen dat zij niet melaats was zoals haar man rondbazuinde. En als bewijs daarvoor haar beide borsten ontblootte. Wat er van waar moge zijn, de geschiedenis heeft ons geleerd dat Eleonora geen katje was om zonder handschoenen aan te pakken. Moeder en zoon, stiefmoeder en stiefdochter kwamen lijnrecht tegenover elkaar te staan omdat Eleonora de legitieme rechten van haar oudste zoon ontkende en haar tweede zoon de hertogshoed wilde geven. Achttien jaar was Mechteld toen zij in oktober 1343 bij de baar

Die beghint die eerste boec
 der bibelen doe doet onderfoet
 want liber genesis inbeest
 also ons die eerste bibele gheest
 hoe ghemact was hemel en eerde
 en huer aerbeit metter werelde
 boec zonne en maene waer ghemact
 en hoe hueter was ontmaect
 met altemale sijn cōpaigne
 dat si wonden alle dānehe
 en vielen in der hellen grāve
 daer sij bliuen langhe stoue
 hoe adāme ierit was ghemact
 en ver yene die was ontmaect
 dat si bochen gods ghebor
 daeromme so staele god
 vren eerschen paradijse
 datelij meten die spise
 die es in der lignū vore
 en in dan leuen eumerme
 hoe tijns sloech zūe brooder abel
 daer die hūe dede mee wel
 hoe nae die arke maecte
 die sone was en wel ghemacte
 hoe die diluue daerna quam
 van sijn wāpser ende tijn
 hoe abraham sijnen sone gaf
 ter offerande en quate was daer af
 van israhel en van esau
 sulst hieraf horen nu
 en van den twelf gheslachte mede

doen pharao vele pinen dede
 hoe ioseph was verrocht
 en israhel in egypten boechte
 tōre ioseph sijnen beuen lunde
 dien hi sere met herren mīnde
 hoe israhel oec die leder sach
 bi lusa daer hi in slape sach
 hoe israhel in sijn herte dochte
 relighen in die bāghedochte
 daer is sine lach ende adāme
 ende sijn en abraham
 dātertoe ander dāne oec mede
 soeldere in vanden en waerheide
 die elken mensche wel wāsch crepen
 dat hem met gode walle mejen
 en wāne wil ten eischen wēde
 daer boschen in der inglen stede
 dese boec verliet in der
 sloech al tōre moyses
 die die van israhel verlosthe
 en met hōzen yerope wēde
 van den quāden pharao
 die hadde ghemānghen so
 dese boec heest toe sijnen dele
 en ende vnsach capitele

Die zūn die capitele
 die god die werelt beghint 1
 die is dat beghin der werelt 11
 hoe god dat lichte maecte 11
 hoe god dat firmament maecte 11
 hoe god dat water versamende 11
 hoe god zonne en maene maecte 11
 hoe god wat el lichte wāde 11
 hoe god adāme maecte 11
 hoe god adāme benedide 11
 hoe hemel en eerde waren ghemact 11
 van moyses 11
 hoe god dat paradijs maecte 11
 hoe god den mitu in paradijs dāoch 11
 hoe god jenen maecte 11
 hoe die dāuel beude dat adā in paradijs 11
 dat si eghelē beude dat si hem sēnde 11
 hoemen adāme inen paradijsē slac 11
 dāyne quaterhe 11
 van tijns lunde 11
 van israhel en van esau 11
 van israhel ende ander dāne 11
 van israhel ende ander dāne 11
 van israhel ende ander dāne 11

baar van haar vader in het Stift Gravendal stond. Haar jeugd was voorgoed voorbij nu zij haar krachtige vader veel te vroeg had verloren.. Reinald II had welvaart gebracht en Gelder op de Europese kaart gezet. Nu liet hij zijn vrouw, zijn minderjarige zontjes en zijn dochters achter in een door hem gecreëerde eenheidsstaat die nog lang geen eenheidsstaat was, in een verwarrende Europese politiek waarin hij zo behendig wist te manoeuvreren en met smeulende partijtwisten en hofintriges die Gelder noodlottig zouden worden.

Reinald II, discipline en welvaart

De knallende ruzie tussen vader en zoon, Reinald I en II, eindigde in de openlijke rebellie van de 21jarige, die zijn vader handelingsonbekwaam verklaarde en in 1316 het bestuur aan zich trok. Daarbij maar al te graag gesteund door de Gelderse standen en steden die het wanbeleid van de strijdvaardige hertog meer dan beu waren. Arnhem en de Veluwe bleven de oude man trouw. De latere partijtwisten wierpen toen al hun lange slagschaduw vooruit. In 1318 probeerde graaf Willem III de Goede van Holland in het onzalige conflict te bemiddelen. Volgens de bronnen met medewerking van de standen van *Overlande, tuschen Mase ende Wale, Oever Riin, in Betow, in Tyrewerde ende Bommelerwerde ende mit schepenen van den steeden der graefschape van Ghelren.* (20 steden

werden genoemd.) Het eindigde met een staatsgreep van Reinald II die in 1318 zijn vader van zijn bed liet lichten en hem tot zijn dood gevangen hield. Tot het overlijden van de geesteszieke hertog regeerde Reinald II “als zoon van de graaf van Gelder.” Hij ontpopte zich als een bekwaam bestuurder, een gewiekst onderhandelaar met standen en steden en een briljant diplomaat, een raadsheer op het Europese schaakbord.

Om een rol van betekenis te kunnen spelen, ingeklemd tussen zijn grote rivalen, Keulen, Brabant en Utrecht, had de jonge nieuwkomer vooral rust en groeiende welvaart in zijn eigen gewest nodig. Hij bereikte dat met een aantal centralistische maatregelen waardoor hij alle controle in zijn gewest behield. Prudent hield hij met historisch gegroeide omstandigheden en met rechten en privileges rekening. Die voortaan centraal werden gecontroleerd door de reorganisatie en stroomlijning van het kleine ambtelijke apparaat. Hij bracht uniformiteit in de rechtspleging en in de belastingheffing en hij verdeelde de vier kwartieren in strak begrensde ambtelijke eenheden waarin de door de landsheer benoemde ambtman, burggraaf of drost het hertogelijk gezag vertegenwoordigde. Daarbij geassisteerd door enkele ambtsjonkers en in de lagere echelons panders, schouten en onderschouten voor uitvoerende functies. De lagere rechtspraak werd toevertrouwd aan de ambtman als richter

Pagina hiernaast: Dit Gronings-Zutphense van Maerlanthandschrift is waarschijnlijk een geschenk t.g.v. de verheffing van Reinald II tot rijksvorst. Bibliotheek van de Rijksuniversiteit Groningen

Reinald II, bijgenaamd de Zwarte x Sophie de Berthout
 1295 – 12.10.1343 overleden 06.05.1329
 Graaf van Gelder en Zutphen erfdochter van Mechelen
 09.10.1326 – 19.03.1339 gehuwd met Reinald II op 11.01.1311
 Hertog van Gelder en Graaf van Zutphen in Roermond
 19.03.1339 – 13.10.1343

Margaretha van Gelder 1320 – 04.10.1344 x Gerhard van Gulik	Mechtild van Gelder 1325 – 21.09.1384 x Graaf Godfried van Looz en Cheney overleden 16.10.1342 x Graaf Johan I van Kleef overleden 19.10.1368 x Jean de Châtillon Graaf van Blois overleden in 1381	Elisabeth van Gelder overleden 10.12.1376 Abdis van het Stift Gravendal	Maria van Gelder overleden nov. 1397 x Willem II/VI van Gulik overleden 13.12.1393 Reinald Willem
--	---	--	---

Reinald II, bijgenaamd de Zwarte x Eleonora van Engeland
 1295 – 12.10.1343 overleden 08.06.1318 – 22.04.1355
 Graaf van Gelder en Zutphen regentes/voogdes van Gelder en Zutphen
 09.10.1326 – 19.03.1339 1343-1344
 Hertog van Gelder en Graaf van Zutphen gehuwd met Reinald II op 20.10.1331
 19.03.1339 – 13.10.1343 in Nijmegen

Reinald III, bijgenaamd de Dikke 13.05.1333 – 04.12.1371 Hertog van Gelder en Graaf van Zutphen 1. 12.10.1343 – 25.05.1361 2. 24.08.1371 – 04.12.1371 x Maria van Brabant overleden 01.07.1347	Eduard van Gelder 12.03.1336 – 24.08.1371 Hertog van Gelder en Graaf van Zutphen 25.05.1361 – 24.08.1371 verloofd met Katharina van Beieren-Holland overleden 11.11.1400 (2 ^e . huwelijk van Katharina met Willem van Gelder en Gulik)
---	---

waarbij ook de burgers het recht van klagen hadden. Veroordeling van halsmisdaden en de berechting van edelen bleef aan het hertogelijk hof voorbehouden. De uitvaardiging van land- en dijkbrieven tussen 1325 en 1331 is centrale wetgeving waarin tal van details werden geregeld. Tot vaste boetes voor met name genoemde vergrijpen. Verder in die wetgeving de waterhuishouding, de schouw van bandijken en waterlossingssystemen en de noodmaatregelen bij calamiteiten. Geen overbodige luxe in de watergevaarlijke delta. De catastrofale waterfloed die in 1286/87 alle Nederlanden had getroffen en 80.000 levens zou hebben geëist was nog niet vergeten en recent in de herinnering lag het regenjaar 1314 toen de Waal- en Maasdijken op vele plaatsen braken, de IJsseldijken bij Drempt wegdreven en door de doorbraak bij Meinerswijk de hele Betuwe diep overstroomde. Op zestienjarige leeftijd was Reinald al uitgehuwelijkt aan Sophie van Berthout, erfdochter van Mechelen, die een grote bruidsschat meebracht. Zij schonk hem vier dochters. In 1329 is zij overleden. Met zijn huwelijk met de Engelse prinses Eleonora, dochter van koning Edward II en Isabella van Frankrijk, had Reinald zich een plaats verworven in de hoogste Europese kringen. Zijn buitenlandse politiek plaatste Gelder op de Europese kaart.

Consequent anti-Frans

In de beginperiode werd zijn politiek gekenmerkt door een anti-Brabantse houding. Het begon in 1328 met militaire hulpverlening aan Adolf II, prins-bisschop van Luik. Adolf was een

broer van Kunigunde, moeder van de eerste echtgenoot van Mechteld. Er werd in dat jaar een vriendschaps- en bijstandsverdrag gesloten met Gulik en de goede wil van beide vorsten kwam tot uitdrukking in het huwelijk van de oudste dochter van Reinald, Margareta, met de pretendent van Gulik, Gerhard. Beide overleden jong. In 1332 is Reinald het hart van een anti-Brabantse en pro-Engelse coalitie die hij in 1334 weet om te zetten in een grote coalitie tegen Frankrijk. Met Engeland, Brabant, Vlaanderen, Loon, Gulik, Henegouwen-Holland, Namen en Luxemburg. In 1331 al had Reinald in Woudrichem met graaf Willem III van Holland een bondgenootschap gesloten. Willem was betrokken in de Engelse koningskwesie waar zijn neef Edward III zijn vader Edward II had verjaagd. Edward III was een broer van Eleonora. Door persoonlijke bemiddeling van Reinald kozen de machtige Vlaamse steden de zijde van Engeland in het begin van de 100jarige oorlog. Belangrijker was het intermediair van Reinald in het verdrag van de Duitse keizer Lodewijk IV met Edward III. Zijn vriendschap met Brabant werd bevestigd door het huwelijk van de elfjarige Mechteld met graaf Godfried van Loon en Cheney en bij de vrede van Amiens met de belofte dat zijn zoon Reinald zou trouwen met Maria van Brabant. Zijn jongste dochter tennslotte zou trouwen met de hertog van Gulik. Keizer Lodewijk IV beloofde Reinald met zijn verheffing tot rijksvorst. Na 1339 bekoelde de Engelse vriendschap in Brabant omdat er geen sprake was van verbetering van de handelspositie en van de textielnijverheid. Reinald, onder invloed van

zijn eerste raadsheer, Johan Moliart, zocht meer toenadering tot Frankrijk en Moliart zocht daarvoor de bemiddeling van koning Philips VI van Spanje. Zeer tegen de zin van Eleonora en de Gelderse steden Nijmegen en Tiel die goede zaken met Engeland deden. In de hardnekkig opkomende partijtwisten tussen Bronckhorsten en Hekerens zien wij een pro en een anti Engelse beweging. Reinald werkte consequent aan de uitbreiding van zijn gewest en de consolidatie van zijn grenzen. Door aankoop van heerlijkheden, het nemen van onderpanden en het verkrijgen van lenen. Vierssen, Bredevoort, Issum, Wachtendonk, Beerenbroek en Wickrath werden in het gewest opgenomen. Tiel, Heerewaarden en Zandwijk verkreeg hij van Brabant. Het leen Culemborg kwam ook binnen zijn machtsbereik en Salland en Twente kreeg hij als

onderpand van de Utrechtse bisschop. Met de graaf van Kleef werd de kwestie rijkswoud geregeld. Zo werkte hij aan een eenheidsstaat die uitsluitend leenaafhankelijk was van de Duitse keizer. De schaduwzijde van deze politiek was de opbouw van een grote schuldenlast door aankoopbedragen en leningen waarvan men maar moest afwachten of die ooit zouden worden afgelost. Zo stond Edward III bij de dood van Reinald voor 1 10.000 florijnen bij zijn zwager in het krijt, waarvan pas 20.000 florijnen waren afgelost.

Welvaart in de tijd van Reinald II

Gunstig gelegen in de delta van Rijn en Maas hadden de Gelderse steden zich in de 14^e eeuw voorspoedig ontwikkeld. De Gelderse Hanzesteden hadden de handel van Utrecht voor een belangrijk deel overgenomen en

Zegel van de jonge graaf Reinald II. Op zijn linkerhand een valk. Dit zegel gebruikte hij waarschijnlijk tot zijn verheffing tot rijksvorst in 1339.

Zegel van Reinald II ná zijn verheffing tot rijksvorst in 1339.

met hun kleine koggen zeilden zij langs de kusten en door de Sont naar de Oostzeelanden. Arnhem en Tiel, maar vooral Nijmegen, profiteerden van de bloeiende Rijnvaart. Ook de overlandverbinding van Bremen naar Antwerpen over Deventer, Arnhem, Nijmegen en den Bosch nam in betekenis toe. Vooral Nijmegen groeide explosief en onder Reinald II werd de tweede omwalling voltooid waarbij de stadsoppervlakte bijna verdubbelde. De gunstige ligging aan de schaaroever van de Waal en de korte afstand naar het stroomgebied van de Maas bepaalden het natuurlijke handelsgebied van Nijmegen dat zich ontwikkelde tot veruit de grootste handelsstad in het gewest en tot het politieke centrum van Gelder. Een rijksstad die door haar rijksstedelijke tolvrigheden een grote voorsprong op haar concurrenten binnen en buiten Gelder had. Daarbij gesteund door koninklijke privileges en een ware optocht van handelsverdragen met landsheren en steden. Waarbij Reinald vaak bemiddelde. Hij stelde prijs op goede relaties met de steden, niet in de laatste plaats om de altijd lege schatkist aan te vullen. Hij maakte geen bezwaar tegen de tweede omwalling van Nijmegen waarbij het Valkhof binnen de stadsmuren kwam en zijn citadelfunctie verloor. Reinald deed geen pogingen om een beveiligde ingang naar het Valkhof buiten de stadsmuren te realiseren. Reinald hield oorlog zo ver mogelijk buiten zijn gewest. De strategie van de Nijmeegse stadsbestuurders was gericht op veilige handelswegen. De voorkeur van Nijmegen voor een alliantie met Engeland was niet alleen puur economisch maar ook politiek gericht op

Zegel van hertogin Eleonora, prinses van Engeland, dochter van koning Edward II en Isabella van Frankrijk. Zus van koning Edward III.

het voorkomen van oorlog in zijn marktgebieden. Frankrijk was ver weg.

Het lange voorspel van de burgeroorlogen

Mechteld was achttien, haar jongste zusje nog een bakvis, de kleine Reinald 10 en zijn broertje Eduard nog geen 8 toen midden november 1343 de dagvaart in Nijmegen bijeen kwam om zich te beraden over de toekomst van het hertogdom en de sanering van de lopende schulden. De koers van de buitenlandse politiek was in deze vergadering een heet hangijzer

Johan en Hendrik Moliart, de meest vertrouwde raadgevers van Reinald II zochten toenadering tot Brabant en Frankrijk. Zeer tegen de zin van Eleonora die haar broer Edward III door dik en dun wilde steunen en in haar neef Willem IV van Holland haar belangrijkste adviseur had gevonden.

Zij pleegde als regentes van Reinald III een geweldloze staatsgreep door Johan en Hendrik Moliart uit de hertogelijke raad te verwijderen en hun ambtenaren door haar toegewijden te vervangen. Wel moest zij een voogdijraad in de personen van Johan en Willem van Valkenburg accepteren, resp. overste rentmeester en overste berechter. Willem van Valkenburg bezette met zijn mannen het Valkhof waar in de loop van 1344 de vertrekken van de hertogin werden gerenoveerd. Johan van Valkenburg beschikte over Diederik van Lent als rentmeester 'daerboven' (ten zuiden van de Rijn) en Udo van Mekerem als rentmeester 'neterwarde' (ten noorden van de Rijn.) De Gelderse steden die in 1343 een verdrag van eenheid hadden gesloten bleven voorshands neutraal. Zij wilden gezamenlijk een vinger in de pap houden.

In eigen huis hadden de steden al moeite genoeg met poorters en gildenmeesters die inspraak in het stadsbestuur eisten. Nijmegen en Tiel waren uit welbegrepen handelsbelangen pro-Engels en dus voor de hertogin/regentes en de partij van de Bronckhorsten. Tegen de zin van de regentes in werd Reinald al in 1344 meerderjarig verklaard en in de steden ingehuldigd. Eleonora ontsloeg daarna Johan en Willem van Valken-

burg en dwong Willem van Valkenburg om het Valkhof te ontruimen. Omdat zij voor de meerderjarigheid van Reinald hadden gekozen. Breekpunt in de sluimerende partijstrijd van de adellijke partijen, Bronckhorsten en Heckerens, werd de huwelijkskwestie. Op 9 november 1344 sloten Gelderse en Hollandse raadsheren in Middelburg een huwelijksverdrag voor Reinald met Isabella, dochter van de Hollandse graaf. (Hij sneuvelde op 27 september 1345 in de slag met de Friezen bij Stavoren.)

Oom Eduard III prefereerde een huwelijk met de dochter van de Gulikse hertog. Reinald's adviseurs vonden dat hij gebonden was aan de afspraken bij de vrede van Amiens en met Maria van Brabant moest trouwen. Reinald toog naar het legerkamp van Edward III bij Calais om de problemen te bespreken. Bij nacht en ontij vluchtte hij naar Brabant naar de vertrouweling van zijn vader, Johan Moliart, die nu kanselier van Brabant was. Op 1 juli 1347 werd in Tervueren het huwelijk met Maria van Brabant gesloten. De verwarring in Gelder was compleet. Eleonora pleitte nu openlijk voor haar tweede zoon Eduard om die als hertog in te huldigen. Goed een halfjaar later, op 22 februari 1348 werd in de Stiftskerk in Kleef het huwelijk van Mechteld met graaf Johan van Kleef gesloten. Johan stond aan de zijde van Reinald III, maar probeerde met Mechteld wel in de familiestrijd te bemiddelen.

Uit die tijd dateert de vriendschap tussen de schoonzusjes Mechteld en Johanna van Brabant die met de Brabantse hertog Wenceslas was

getrouwd. Wij vinden die terug in de correspondentie van Mechteld in het Rijksarchief in Arnhem.

Oorlog

In 1348 en 1349 werden o.a. door de steden goedbedoelde pogingen gedaan om het koningsdrama op te lossen en een verdere escalatie van de onzalige partijstrijd te voorkomen. Tevergeefs. Olie op het vuur was het ontslag van Gijsbert van Bronckhorst uit al zijn functies door Reinald III. Hij werd vervangen door zijn persoonlijke vijand Arent van Arkel die Gijsbert de voet dwars had gezet in zijn conflict met de Utrechtse bisschop. Eleonora kon rekenen op de steun van enkele van Valkenburg's, van Waardenburg's en de hebzuchtige graaf van Meurs.

En op de steun van de hertog van Gulik. Rentmeester Diederik van Lent was in 1347 burggraaf van Nijmegen geweest en op 6 december 1348 was hij aanwezig bij het afleggen van de eed van trouw aan Reinald door nieuwe door hem geselecteerde ministerialen die Bronckhorstgezinden moesten vervangen. In het rijtje Hekerens in 'Historia Gelria' worden naast Diederik van Lent, dominus de Buinsweerd o.m. Arent van Arkel, Jan van Kuilenburg, Walraven van Valkenburg en Zweder van Voorst genoemd. Johan van Kleef en Mechteld steunden de Hekerens. De steden Nijmegen en Tiel spraken zich uit voor Eleonora en voor Eduard als hertog. Om die rebellie de kop in te drukken en andere steden te weerhouden het Nijmeegse voorbeeld te

Gravendal bij Asperden was de laatste rustplaats van tal van Gelderse vorsten. Jan de Beijer maakte in 1744 deze gravure van het Stift.

*Het kleine juwelenkistje van Mechteld van Gelder draagt op het dekseltje de wapens van resp. haar vader, Reinald II, haar moeder, Sophie van Berthout en haar tweede echtgenoot, Johan van Kleef. Het houten kistje is aan de buitenzijde met zijde bekleed en aan de binnenkant met leer. Het koperbeslag is verguld.
Kunstmuseum Düsseldorf.*

volgen werd Nijmegen op 16 april 1350 geweldloos door de Hekerens ingenomen. Het recalcitrante Tiel werd op 24 augustus stormenderhand overweldigd. Iedereen gaat zich nu met iedereen in het Gelderse conflict bemoeien. Er volgt een zoen in 1352, een tweede verdrag in 1353 waarbij

Eleonora haar zin doordrijft en Eduard voor zeven jaar 'meister en berechter' wordt. Een openlijke oorlog is het gevolg. Reinald overmeestert Arnhem en Rozendaal. De Hekerens blokkeren met Kleefse steun vanuit hun burchten langs de Waal de Nijmeegse handel. Buinsweerd van Diederik

van Lent (in de Beuningse uiterwaarden) wordt in 1354 door Eduard ingenomen. Reinald III mobiliseert de boeren op de Veluwe met de belofte van ontslag uit hun horigheid. Dat ongeregelde legertje wordt met nieuwjaar 1354/55 door van Bronckhorst en Bahr bij Loenen volledig in de pan gehakt. Op 20 april 1355 overleed Eleonora in Deventer. De oorlog ging door met de verwoesting van de kastelen van Diederik van Lent in Lent, Doornik van Barthold van Doornick, ambtman in het Kleefse deel van de Over-Betuwe en schoonzoon van Diederik van Lent, Zulen en Aversaayt van Arent van Arkel, Loenen van Otto van Loenen, Balveren van Jan van Lent, Bommel van van Ambe, Tuyl en Senderen en Apeltern van Sander van Apeltern, schoonzoon van Diederik van Lent. De zoen van 1356 en de landvrede van 1359 mede door bemiddeling van Johan en Mechteld werden even gemakkelijk verbroken. De oorlog ging door met wederzijdse plundertochten waarbij het platteland vreselijk te lijden had. Om de ellende voor de gewone man nog groter te maken woedde in deze jaren de pest. In 1361 werd Reinald III bij een treffen bij Tiel gevangen genomen. Hij werd afgezet en in een torenkerker gevangen gehouden. Eduard werd als hertog ingehuldigd. De ambitieuze Eduard zette met steun van Gulik de oorlog met Brabant voort. Bij een treffen bij Baesweiler raakte hertog Wenceslas in gevangenschap. Eduard werd in het krijgsgewoel op 24 augustus 1371 getroffen door een pijl van zijn ridder Herman Bier die Eduard doodde omdat die zijn vrouw zou hebben onteerd. Reinald werd uit zijn kerker verlost en als de legitieme

hertog ingehuldigd. Op 4 december 1371 overleed hij als gevolg van de jarenlange ontberingen. Eduard en daarna Reinald werden in het Stift Gravendal onder toezicht van hun halfzus, abdis Isabella, met helm en schild begraven. Het Gelderse huis was in mannelijke lijn uitgestorven. Een nieuwe oorlog stond voor de deur, nu met Mechteld in de hoofdrol.

De oorlog van Mechteld

Door de onverwachte dood van de wettige hertog stonden Bronckhorsten en Hekerens weer lijnrecht tegenover elkaar. Mechteld eiste als oudste dochter de hertogshoed. Haar jongste zus Maria eiste de hertogshoed voor haar zevenjarig zootje Willem op. Zij kon rekenen op de steun van haar schoonvader en de Bronckhorsten. Het leek op een sisser af te lopen toen drie weken na de dood van Reinald de beide zussen op 24 december 1371 afspraken dat zij zich zouden neerleggen bij de arbitrale uitspraak van de ridderschap en de Gelderse steden Nijmegen, Arnhem, Roermonden Zutphen. Daartoe zouden de beide dames en de scheidsrechters elkaar in de derde week van januari in Wachtendonk ontmoeten. De dames ieder met een eigen gevolg dat niet groter mocht zijn dan 100 paarden. Wantrouwen achteraf van Mechteld en de Hekerens zal wel de reden zijn geweest dat Mechteld zich niet aan de afspraak heeft gehouden. Mechteld had vele trouwe aanhangers in de graafschap Zutphen, op de Veluwe en in de Betuwe. Zij kon rekenen op de steun van haar hartsvriendin Johanna van Brabant. Haar man Wenceslas, hertog van Brabant, bevond zich na

Zegel van Mechteld als gravin-weduwe van Kleef (1368-1372). In het midden de gravin onder een soort baldakijn. Op de linkerhand een valk. Rechts het wapen van Kleef. Links de dubelstaartige Gelderse leeuw van Reinald II en drie palen uit het wapen van Sophie van Berthout.

de slag bij Baesweiler nog steeds in Gulikse gevangenschap. (Maria van Brabant was al op 1 juli 1347 overleden.) Mechteld was voor de tweede keer weduwe na de dood van Johan van Kleef op 19 oktober 1368. Zijn opvolger, Adolf I, kleinzoon in vrouwelijke lijn van Derik VIII en Maria van Gelder, stond welwillend tegenover de ambities van zijn tante. Arent van Hoorn, bisschop van Utrecht en oom van Johan van Kleef beloofde in januari 1372 al dat hij *der edelen hoechgeboern vrouwe, vrouwe Mech-*

teld, onse lieve nichte zou steunen. Steunbetuigingen kreeg Mechteld van de Gulikse vijandige graaf Engelbrecht III van der Mark, van graaf Willem II van Berg en van Dietrich, Heer van Dinslaken. De getrouwen van Mechteld drongen aan op een nieuw huwelijk. Om zoals Slichtenhorst het uitdrukte *vaster voet en meer ontsagh* te hebben. Haar trouwe bevelhebber, Reinald van Brederode en Gennep en Arent van Hoorn bemiddelden in een huwelijk met de vernederlandste Fransman Jean de Châtillon, graaf van Blois en Heer van Schoonhoven en Gouda die een onbezorgd luxe leven op zijn kasteel in Schoonhoven leidde. Jan van Blois zag de hertogskroon al schitteren en stortte zich in het ongewisse Gelderse avontuur. Op 1 februari 1372 vertrok hij met groot gewapend geleide vanuit zijn kasteel via Utrecht naar de Veluwe vergezeld van de burggraaf van Montfoort met 15 glavien. Het tot het einde toe trouwe Wageningen is de uitvalsbasis van Mechteld's leenmannen: Reinald van Brederode met 30 glavien, Johan, Wolter en Steven van Lienden ieder met 10 glavien. (Alleen Steven van Lienden zou Mechteld trouw blijven.) Verder kleinere leenmannen als Willem van Helbergen en Willem de Rode ieder met 6 glavien en Otto van Lent met 5 glavien. (Glavien zijn geharnaste ruiters met voetvolk en verzorgers.) Kasteel Grunsvoord bij Renkum wordt na vijf dagen door Brederode ingenomen. Grunsvoord blijft tot het einde de basis van Mechteld. De Cannenberg en andere kastelen worden ingenomen, Geldern wordt 19 weken belegerd, Arnhem opent de poorten voor Jan van Blois en op 14 februari 1372 wordt in Ro-

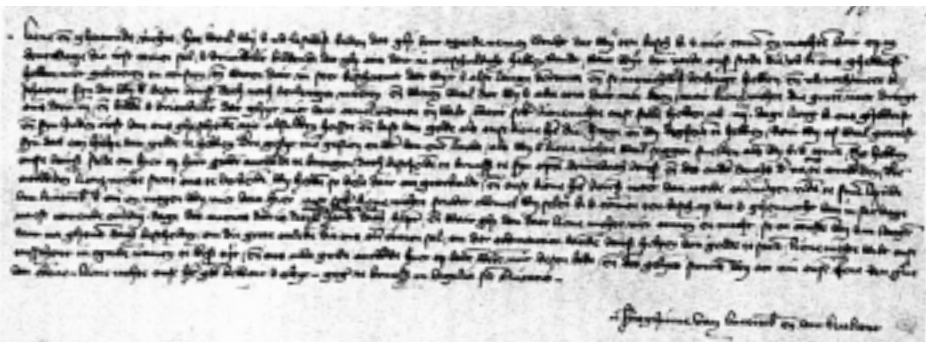
De Zwanenburcht in Kleef waar Mechteld vele jaren woonde gezien vanaf het Kermisdal. Gravure van Jan de Beijer uit 1744.

sendaal het huwelijk voltrokken. Militair gezien waren de Hekerens minder sterk dan men zou verwachten. Het beleg van Geldern moest na 19 weken worden opgebroken. Gulik met de Bronckhorsten bleken sterker. In dat licht moeten wij de houding van de Gelderse steden beoordelen. Zoals in de eerste burgeroorlog waren de meeste steden afwachtend en dachten aan hun eigenbelang. Niet allemaal. Tiel, Nijmegen en Harderwijk staan aan de kant van Gulik, Arnhem, Wageningen en Elburg blijven Mechteld trouw. De meeste steden wachten prudent af wie als overwinnaar uit de bus zal komen. Zutphen en Doesburg die zich tot de Bronckhorsten hadden bekend, kre-

gen toestemming om met Mechteld een bestand te sluiten. De handelsbelangen wogen zwaar. De tocht van Jan van Blois om Gelder werd niet de frischfröhlicher Krieg die de kersverse hertog zich had voorgesteld. Willem van Gulik versterkte de strijdkrachten van de Bronckhorsten. Bij verrassing werd Arnhem 's nachts overmeesterd en daarna werd Tiel belegerd waar Jan van Blois, Mechteld en Arent van Hoorn zich bevonden. Zij moesten zich in het Tolhuis terugtrekken tot zij door toegesnelde Utrechtse burgers uit hun benarde positie werden bevrijd. De Hekerens belegerden Bommel maar Jan van Blois had er genoeg van. Hij trok zich ijlings terug in zijn kasteel in Schoonhoven. Hij

leed aan jicht! In juni verschijnt hij nog een keer op de Veluwe. Op 11 juli ontmoet hij Mechteld voor het laatst in Wageningen. Het huwelijk had vijf maanden geduurd. Koppig ging Mechteld alleen verder met haar strijd. (Jan van Blois overleed in 1381) Ook al was elke legitimiteit aan haar worsteling ontvallen toen keizer Karel IV in het najaar van 1373 Willem van Gulik met Gelder en Zutphen had beleend. Dat was niet zonder slag of stoot gegaan. Willem van Gulik hield nog steeds Wenceslas van Brabant gevangen. De keizer eiste zijn onvoorwaardelijke vrijlating. Een bemiddelingscommissie bestaande uit hertog Albrecht van Beieren, de aartsbisschoppen van Keulen en Trier en de bisschoppen van Luik en Metz wisten Willem te bewegen zijn verzet tegen de keizer op te geven en zijn gevangene zonder voorwaarden vrij te laten. De erkenning van de rechten van de minderjarige Willem van Gulik, zoon van Maria van Gelder, leidde in 1374 tot de vrede van Stralen. waarbij

Gelder verdeeld werd. Mechteld zou levenslang al het grondgebied van Gelder op de rechteroever van Waal en Maas krijgen, Maria het deel van Gelder op de linkeroever van die rivieren. De residentie van de hertogen, de burch van Geldern met de voorburch, zou Maria krijgen, de stad Geldern met de gerichtsbank varen voor Mechteld bestemd. Het ambt Geldern zou door beide dames in goed overleg bestuurd worden. Een onmogelijke vrede die misschien voor de beide zussen die kennelijk vrede wilden, acceptabel was maar die door èn de Bronckhorsten èn de Hekerens werd verworpen. Zodat er opnieuw vijandelijkheden uitbraken. De oorlog golfde verwoestend over het platteland op en neer. Meer wederzijdse roof- en plundertochten dan oorlog. Zo beklagde Walraven van Wijhe, ambtman in de Over-Betuwe zich bijvrynde. In deze jaren werden de Rijnlanden geteisterd door de terreur van aan lager wal geraakte ridders die als roofridders het land in de wijde

Een brief van Johanna, hertogin van Luxemburg en Brabant aan haar schoonzus en hartsvriendin Mechteld van 11 juni 1373. Correspondentie van Mechteld van Gelder in het Hertogelijk archief van het Rijksarchief in Arnhem.

Het voormalige Hof van Gelder in de stad Geldern

omgeving van hun burchten plunderden en de plattelanders tot wanhoop brachten. In 1375 werd een landvrede gesloten om deze terreur het hoofd te bieden. Deelnemers aan deze landvrede waren de aartsbisschop van Keulen, de hertog van Brabant, de steden Keulen en Aken en Mechteld als hertogin van Gelder. De burchten van de roofridders in Linn, Dyck, Alphen, Reifferscheid en Griepskorn werden belegerd, ingenomen en verwoest. Op het verloop van de oorlog in Gelder hadden deze acties nauwelijks invloed. Nog eenmaal ontmoette Mechteld haar vele trouwe aanhangers op Allerheiligen 1376 bij de bezegeling van een zoenbrief en een landvrede door de ridders en knapen van de Veluwe en de Betuwe op slot De Horst van Arent van Hoorn. Daarin werd een voorlopige gebiedsindeling

tussen de partijen afgesproken zoals bij de vrede van Stralen in grote lijnen was overeen gekomen. In 1377 werd zoon Willem van Maria van Gelder en Willem van Gulik meerderjarig verklaard en de keizer verzocht de vier kwartierhoofdsteden met klem de jonge hertog te erkennen. Wageningen, Tiel en Zaltbommel blijven Mechteld trouw. Haar goede vriendin Johanna is overleden, Arent van Hoorn werd benoemd tot prins-bisschop van Luik. Willem van Gulik trok door het gewest om de laatste weerstand te slechten. De kring van getrouwen werd kleiner en kleiner. *Maar zijn moeije, hertogin Mechteld en de Grave van Blois (geleijk het geluck en de vrienden gemeinlicken t'zamen koemen en scheijden) lieten nu den moed zinken, en vergenoeghden zich met 't geen zij hadden; alzoo hun voorge medehulpen, nu haar geld en raed ten eijnde zijnde de schouders optrocken en alenxkens afdroopen.* schrijft Slichtenhorst. Het wanhopige treffen bij Hönepel eindigde in een vlucht van de Hekerens naar alle kanten. Mechteld stond alleen. In 1379 deed zij afstand van haar aanspraken en nam genoegen met een jaargeld en de Hof van Geldern. Het spel was uit zoals een tijdgenoot in zijn kroniek schreef: *Und als sy lange up malanderen gekrieght hadden ende dat lant jaemerlick weederomme verdoirven, soo behielt thein leiste deese hairtogh Wilhem dat lant van Gelre en Gulick tsaemen.* Vier jaar later overleed zij eenzaam in Huissen. Aan een bewogen leven was een einde gekomen.

Martien A.G.M. Schenkels

Na de verheffing van Reinald II tot rijksvorst en hertog heeft de gouden Gelderse leeuw op een azuren veld geen blokken meer zoals onder Otto II en Reinald I. Het helmteken draagt de hertogskroon met witte pauwenveren.

Na de verheffing van Willem van Gulik tot hertog van Gelder en Gulik en graaf van Zutphen werden de gekroonde Gelderse leeuw en de Gulikse leeuw in een wapenschild opgenomen en gedekt door de helmtekens van beide wapens.

Bronnen onder meer: *Geschichte und Kultur des Herzogtums Geldern – F. Gorissen: Stede-Atlas van Nijmegen – J. Kuys: De ambtman in het kwartier van Nijmegen – A.P. van Schilfgaarde: Zegels en genealogische gegevens van de graven en hertogen van Gelre, graven van Zutphen.- Gelders Oudheidkundig Contactbericht nr. 33/1967 en nr.17/1973. Lent lang vervlogen tijd nrs. 9, 10, 17 en 23. Valkhofnieuws oktober 1999.*